

Ուրախութիւնը, որ զգաց հայ ժողովուրդը, երբ զեռ ծանօթ չէր հայտնական Ուկրաինայի բոլորահայեցեալ հետ, այսօր, երբ Ուկրաինայ հրատարակված է, տանապատիկ պէտք է լինի, հարկաւորապատիկ, որովհետեւ նա իրականացնում է հայ ազգի բաղձալի անկախութիւնները, որովհետեւ նա վերադարձնում է հայ ժողովրդին այն վաստակները, որ իր ժողովրդին էր վերջերս և ներքինում է նրան նոր յոյս, կենդանի հաւատ, որ այսուհետեւ նա կարող է եւանդով, նոր թափով անձնատուր լինել խաղաղ կուլտուրական զարգացման, ունենալ իր ազգային-եկեղեցական կրթական հաստատութիւնները:

Բայց Բարձրագոյն Ուկրաինայի մանաւանդ նշանաւոր է նրանով, որ վերահաստատում է հայոց եկեղեցու մի դարեր իրաւունքը, այն է ծխական ժողովրդի իրաւունքը՝ մասնակցելու իր եկեղեցու գործերին և նրա գոյքերի կառավարութեան: Հայոց եկեղեցու ինքնավարական սկզբունքը աւելի ևս ամրապնդվում է հայտնական նոր Ուկրաինայ, որ վերահաստատում է 1836 թվ. պայմանագրի սկզբունքները: Միւս կողմից թողարկելով բանալ հայոց դպրոցները 1874 թվ. հաստատված կանոններով, հայտնական Ուկրաինայ միջոց է տալիս հայ ժողովրդին ունենալ իր եկեղեցիներին կից ծխական տարրական և երկրորդական դպրոցներ, հանրակրթական ուղղութեամբ:

Կրկնում ենք, հայտնական շնորհի այս նոր ապացոյցները անուշ բերկրութեամբ պէտք է լցնեն հայկական սրտերը և բոլոր հայերը, հետեւելով իրանց ծերունի հայրապետի հրաւերին, վաղը, կիրակի, բոլոր եկեղեցիներում, պէտք է շերտնուանդ աղօթքներ անեն հայր Նիկողայ II-ի արեւատութեան համար, որ վերադարձրեց հայ ազգին և եկեղեցուն իր դարերը սեփականութիւնը, և որ գլխաւորն է, իրաւունքը՝ համայնօրէն անօրինել իր եկեղեցական գործերը և վարել իր կրթական պահանջները:

Հայտնական Ուկրաինայ, մեզ հայերիս համար սկսվում է ինքնագործունէութեան մի նոր շրջան, որի համար պէտք է լաւրենք մեր բոլոր կուլտուրական ոյժերը և մտածունքները:

Նիկայի գործ ուրեմն, հաւատով, յոյսով և վստահութեամբ:

Բարձրացնել նոր շնորհները: Գարի պակասութիւն էլ չի լինի, պէտք է միայն վերցնել և դարձնել ծանկապող կարող է հեշտ իրագործել այդ միտքը: Եւ այն ժամանակ ներկայ սերունդը մի վայելուչ շնորհեամբ պիտեւած կը լինի իր նախնիների ճարտարագիտական հանճարի հանդիսարանը, կենդանի փաստով ցոյց տալով թէ ինչպէս գիտէ յարգել իրան ժառանգութիւն մնացած փառաւոր յիշատակարանները:

Ինչպէս է կարողանում Միքայել վարդապետը կերակրել իր հիւրերին: Նա ունի մի փոքրիկ անասնոթիւն, կարծես 20 ոչխար, կաթ, մածոն, իւղ, յամենայն դէպս, անպակաս են. բայց այդ անտեսութիւնը պէտք է մեծացնել, որպէս զի հնարաւորութիւն լինի աւելի մեծ բազմութիւնների պահանջներին բաւարարութիւն: Եւ յիշեցնում հարստութեան, քաղցրեցութեան հիւրը կաթնատու անասուններն են: Նկատի առնէ Անիի վանահօր անասունների թիւը, և կը տեսնէ, որ նրա «հարստութիւնը» չէ կարող համեմատվել նոյն իսկ մի չունեւոր գիւղացու կարողութեան հետ: Վարդապետը իր ցաւական երջանկութիւն էր համարում գոնէ 50 ոչխար ունենալը...

Մակայն իմ կողմից անարդարութիւն կը լինէր ասել թէ Ժիր վանահայրը միայն ուսուցիչութեամբ հարցերով է զբաղված: Նա խնամում է և աւերակները: Այս անգամ... Փրկիչ եկեղեցին այցելելիս եւ հաճութեամբ տեսաւ որ նա առաջվայ պէս լցված չէ բարեբով, որոնք չէին թող տալիս մտնել տեսնել: Եկեղեցու յատակը մաքրված է, բարերը դարսված են մաշված ու բարակացրած պատի տակ, յիշարանի դարձրած: Դա Միքայել վարդապետի գործն է: Մայր եկեղեցին էլ խնամքով է պահվում: Վարդապետը չոր բարե պատ է քաշել նրա շուրջը, որ առաջ չը կար:

Բացի դրանից, Մայր եկեղեցին, դարձեալ վարդապետի շնորհով, այնքան բարեբաղդված է, որ առաջվայ պէս անասունների փառաւոր չէ: Այժմ այնտեղ էլ ժամասացութիւն է

1874 թի լուծարի 19-ին Բարձրագոյն հաստատված կանոններ, որով հայտնական Ուկրաինայի եւ գեղ Մեծ Իսխան կողմից Փոխարկայի կողմից

1) Համաձայն օրէնքների ժողովածուի XI հատորի, I մասի, 975-րդ յօդուածին, հայ-լուսաւորչական հոգևորականութեան պարտաւորութիւն է մնում հիմնել եկեղեցական զբոսայիտներ և նրանց վարել, նոյնպէս և հոգացողութիւն՝ մտնելու դաստաւութեան կանոնաւոր և յարմար եղանակ և պահպանելու թոր վարք ուսուցանողներ և աշակերտներ մէջ:

2) Ժողովրդական դպրոցների տեսուչների (инспекторы) վրա, հայ հոգևորականութեան հիմնելիք և վարելիք ընդհանուր կրթական եկեղեցական-ծխական դպրոցների վերաբերմամբ, պարտաւորութիւն է զբվում, համաձայն 1873 թվ. նոյեմբերի 22-ին Բարձրագոյն հաստատված Պետական Խորհրդի կարծիքին՝ հակողութիւն ունենալ, 1) ոչ բոլոր դպրոցներում աւանդելու ուսուցիչ լինում, իսկ այն դպրոցներում, որտեղ աւանդվում է ընդհանուր պատմութիւն և աշխարհագրութիւն, աւանդվին նաև ուսուցիչ պատմութիւն և աշխարհագրութիւն՝ ուսուցիչ լինելով:

3) Որ այս դպրոցներում ուսուցանողները լինեն ուսուցանողական և ունենան պարտաւորութիւն՝ բարձր վճար յատկութիւններին: Իսկ միջնակարգ անտեսական մասի մէջ կամ նրան կանտորի երթարկի տեսուչներին իրաւունք չէ տրվում:

3) Այն ուսումնարանները, որոնք նպատակ ունեն հոգևորականներ պատրաստել՝ չեն ենթարկվում ժողովրդական ուսումնարանների տեսուչների հակողութեան և գտնվում են հոգևոր իշխանութեան բացառական վարչութեան տակ: Այս դպրոցների ուսման դասընթացի և ներքին կարգերի մասին կանոնները պէտք է ներկայացնել Բարձրագոյն կառավարութեան ի հաստատութիւն: (յօդ. 1004)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ՔԱՆԻ ԽՕՍԲ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՆԱՀԱՆԳԻ ՆՈՐ ՓՈՒՆՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏ ԻՇԽԱՆ Լ. Գ. ԱՋԱՆԻՆԻ ԴԻՐԻՐ ՄԱՍԻՆ

Նոր նշանակած փոխ-նահանգապետ իշխան Լ. Գ. Այնդիբեյին յայտնի է ամբողջ թիֆլիսի նահանգում ու գաւառում, իրեն բաւարի, ժողովրդի ցաւերին ցաւակից, խաղաղաբար, մատչելի անձն: Այսօր նա ամբողջ Երկար ու ձիգ 18 տարի ծառայելով թիֆլիսի լինում: Ռուս-թիւրքական պատերազմից յետոյ, երբ հաստատվեց Անիի վանահայրութիւնը, ժամանացութեան համար պատրաստվեց Գրիգոր Լուսաւորիչ վանքը, Անիի հարաւարեւելիկան ծայրում: Այժմ նրա վրա աւելացել է երկրորդ, այսպէս ասած, կենդանի, չը հանգած եկեղեցին:

Մի շարք երկիւր մենք շրջում էինք Մաղաքաձորի խորում: Յանկարծ լուռ օդի մէջ կողմնից բարձր զանգահարութիւն: Ի՞նչ տարօրինակ զեղեցիկ, անակնկալ տպաւորութիւն: Կարծես յարութիւն էր առել Բազրատունեաց մայրաքաղաքը և ձորի գլխից մեզ նայող Ապուղամբնից ու Գրիգորի իր կրծքով ված կողմերով կարծես առնել էր մեզ որ, այն, յարութիւն է առել և շուտով իր մէջ էլ կը սկսվի ժամանացութիւնը: Պղնձի հաճելի ձայնը առողջ ու բարձր շնչերով աղմկում էր երկնայեան խաղաղ օդը և թւում էր թէ Մաղաքաձորի անթիւ բարայրերը, ուր շատ կան և ժայռի մէջ փորված եկեղեցիներ ու գերեզմանոցներ, առանձին ուղարկութեամբ սկսեցին ապրել զին յայդ զանգահարութեան, կարծես թէ սպասում էին, որ անհայտ օրէն նախաճառութիւնը, բարձր ու յաղթական, կը գայ ու կը մտնէ և իրանց կամարների տակ:

Մայր եկեղեցին էր զօղանջին տարածողը: Անհայտ լույս և պատրանք մի անխթարթում անցաւ: Դարձեալ աւերակային մեծածախ կանոնութիւնը թաղաւորից ձորի մէջ: Դարձեալ զգացինք, որ մենակ կենդանի մարդիկ ենք մահվան ձորի յատակում: Երբ տուն էինք վերադառնում, ժամասացութիւնն արդէն վերջանում էր: Մօտիկ Արաղի գիւղից եկած քահանայի ձայնը արձագանքներ էր տալիս բարձր, վեհափառ կամարների տակ և դուրս էր հոսում երկնայեան օդի մէջ եկեղեցու քրեմատեան պատի հրէշաւոր, անհիթթ ճնդ բուռնքներով...

Այդքանով Անիում, չէ կարելի կամայ չը համակվել եկեղեցասիրութեամբ: Ամեն բողբ եկեղեցիներ էր տեսնում, ամեն քայլում գետ:

Հաւատի հասարակական շահերին, անհաւատ, անկաշտ, անարատ, ու անխաղախ, շատ անգամ երեւում նրա մէջ, իրեն հայրախնամ ալ իրեն գաւառապետ ու սոսի սպանալի վարիչ: Ամենքը նրան ընդունում էին և պատվում իրեն իրանց բարերարի ու միակ հօր պաշտպան իրանց կենսական շահերի բարձր իշխանութեան առաջ: Նրա մի բարի ու համոզելի խօսքը օրէնք էր և է հասարակ շինականի ու գիւղացու համար, և ոչ կանցելիարական երկար ու ձիգ գրած սպանալի թղթեր:

Այն, երանեան և նրա նահանգի մէջ բնակող ժողովուրդներին համար ծագեց նոր կեանք, նրանք այսուհետեւ պէտք է ուրախանան և բարեփոխվեն ամեն պարագաներում, թէ ազգայնական և թէ հասարակական գործերում:

Այսօր երեք միայն մարդ ու ճշմարտաւէր, ժողովրդի վէճերին դարձնող կառավարչների շնորհիւ այն է՝ գնեցելով նահանգապետ պրինց Նապոլեօնի, նահանգապետ Տիգրանի պրինցի և նրա անհիւ օգնական իշխան Ջանդիբեյի՝ ամբողջ Արարատեան նահանգը պիտի հանգստանայ ու ազատ խղճի, ձայնի և գոյքի ու անձնական ապահովութեան տէր լինի իր հայրենի հողի վրա: Ժողովուրդը ընդմիջում պիտի վանէ իրանից այն ցաւալի ու աւերիչ միտքը, այն է՝ դադրել իր թէ հայրենի երկրից մի այլ անյայտ, անգիտակ ու անհաստ երկիր: Ուստի իւրաքանչիւր քաղաքացու և գիւղացու բարոյական պարտքն է օգնել նրան ամեն բանում, խաղաղութեան գործում, սիրել նրան իրեն արժանաւոր խնամակալի ու կառավարչի, որովհետեւ էնց այդ սիրոց շատ բան է կախված. նպատակ նրան ամենուրեք անկեղծ ու անխաղախ վերաբերվելով դէպի նրան, քանի որ ինքը ևս մի անկեղծ ու անարատ մարդ է: Այն ժամանակ անպայման արարատեան երկրի բարբորութիւնը ապահովված կը լինի:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻ

Երէկ, օգոստոսի 5-ին, երբ հետգիրը աւելաց Բարձրագոյն ուկրաինայից դպրոցների 1874 թվ. լայն օրէնսդրութեան հիման վրա վերաբացումը և եկեղեցական կառուածների վերաբացումը, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իսկոյն հեռագրական հրաման արձակեց էջմիածնի սինդիկատ և թեմական առաջնորդներին հովվապետ հայոց բոլոր եկեղեցիներում գտնաբանական մալթանք կատարելու Թագաւոր

նի մէջ խղճեց եկեղեցու պատերի էք հանդիպում: Բանին ինչ-բիւրդի պարսիպ, ապաւան, ընկած քար, փլատակ—բրիտանիական շերտնուանդ բարեպաշտութիւն է բարոյութիւն: Կարծում էր, թէ այժմ էլ ամեն տեղ խնկի ու ձէթի հոտն է կանգնած: Կարող էք չափազանցութիւն համարել անեցու այդ եկեղեցաւորութիւնը, բայց դա կը լինի ձեր, իրեն XX դարի մարդու վերաբերմունքը դէպի հին իրականութիւնը, որ ոչինչ չափազանցութիւն չէր գտնում իր մէջ:

Հին իրականութիւնը այստեղ ուժեղ է, իր բոլոր իրաւունքների մէջ է գտնվում և զբղւում է ձեզ, առժամանակ տիրում է ձեզ վրա: Հետեւալ օրը, կիրակի, կէսօրից մօտ մենք բարձրանում ենք Խնուրեանի ձորից: Դրժաւար վերելք, քրտնած, յոգնած, բայց դարձեալ պիտի նայէինք այդ ձորի կանգուն ու քանդված եկեղեցիները: Հասաւ Մայր Եկեղեցուն, լսեցի պատարագի երգեցողութիւնը և ներս մտայ:

Աղբաւ մի պատարագ այդ հսկայ շինութեան մէջ: Մի բանի մարդիկ են երևում սրահների տակ, մի գիւղացի կին անդադար ծունդ է դնում, սեղանի առաջ վարդապետը և մի անձայն տիրացու, սեղանի վրա դարձեալ մի լուռ և մի երգող տիրացու: Բայց զգեստները նոր են և հարուստ: Թիֆլիսի եկեղեցիներում մէկ է նուէր ուղարկել: Կտրեկատաններ, զօնով յերկրած մի աղբաւորի ամբողջութիւնը եկեղեցական արարողութեան համար: Եւ այդ բոլորի վրա, բարձր ու բարձր, Տրդատ ճարտարապետի հանճարը տարածել է նուրբ, օգային կամարներ, որոնք չը նայած իրանց բարակութեամբ, այսօր էլ անասան են:

Մի պատարագ քաց երկնքի տակ—ինչ ոչ մի մեծ գմբէթ, որ այժմ չը կայ. երկնքը նայում է և արեւմտեան պատաստոված պատից: Լոյսերով լցված է մեծ եկեղեցին, ստուերներին խորհրդաւորութիւնը միայն անկեղծներն է խտացած:

Կայսրի այդ արդար կարգադրութեան առիթով, խնդրելով Նորին Մեծութեանը երկարակեցութիւն: Անհայտ Վեհափառութեան ուղարկած հեռագիրը. «Օգոստոսի 1-ին հրատարակված է Բարձրագոյն ուկրաինայի և Հայ ազգի հայտնական բարձր շնորհ: Ի յաւերժացումն որի հրամայում են ձեզ առաջիկայ կիրակի հասարակութեան ներկայութեամբ պատարագ մատուցանել և մաղթանք կատարել Նորին Մեծութեան, Օգոստոսի 5-ին և Ռուսաստանի բարբորութեան, երջանկութեան և ծաղկման համար»:

Օգոստոսի 4-ին Վրաստանի նոր էկզարխ սրբազան Նիկողայ արքեպիսկոպոսը այցելութիւն տուեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին հայոց առաջնորդարանում: Սրբազան էլ յորը պատուով և յարգանքով հիւրասիրվելով առաջնորդարանում, սիրալիբ ընդունելութիւն գաւալ Վեհափառ Կաթողիկոսից: Երկու հովուապետները ուրախութիւն յայտնեցին քրիստոնէական երկու քոյր եկեղեցիների միմեանց ցոյց տուած սիրոց և համարախոսութեան մասին: Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը յայտնեց, որ իր պարտքը կը համարէ այցելել Նորին բարձր Սրբաւորութեան:

Ի նկատի ունենալով որ 1874 թ. յունիսի 12-ի Բարձրագոյն հաստատված կանոնները առանձին կարեւորութիւն են ստանում հայտնական Ուկրաինայ հրատարակման առիթով, մենք այսօր առաջ ենք բերում այդ կանոնները:

Ժողովրդական լուսաւորութեան միխտարութիւնը մշակել է մի մեծ ծրագիր օգտու դպրոցների համար: Այդ նախագիծը առաջարկում է թէ միջնակարգ և թէ ստորին ամեն տեսակ դպրոցներ թող աւալ ազատ բաց անելու ամեն մի ունձի և հիմնարկութեան. առաջարկվում է նոյնպէս ծրագրել և առարկաների ուսուցման լիզուն բոլորովին ազատ թողնել, նոյնպէս ազատ թողնել և դպրոցի ուսումնական վարչական մասի ծրագրերը: Ամեն մի անձ և հասարակական հիմնարկութիւն իրաւունք ունի բաց անել իր ցանկացած ուսումնարանը, հաստատութեան ներկայացնելով իր ազատ մշակած դպրոցական ծրագրերը: Այդ ծրագրերն ու կանոնադրութիւնները պէտք է հաստատվեն, եթէ նրանցում չը կայ ոչ մի բան երկրի ընդհանուր օրէնքների հետ: Ճիշտ այդպէս էլ պէտք է աղատ թողնել առարկաների աւանդման լիզուն:

Պատարագին է նոյն գիւղական ծերունի բանաստ: Նրա բարձրանչին ձայնը չէ կարողանում յարկանարի տաճարի ամայնութիւնը և արձագանքներ է տալիս ինչպէս այրի մէջ:

Մտաւոր, ազգու է այդ գիւղական պարզ պատարագը: Ժամաբարի զխավերներ թռչկոտում են ծոցեր երգելով: Նոյն թխաւոր երգիչների մի մեծ խումբ էլ գմբէթի կողք բացաւ ծածկից և եռանդով ձայնակցում սրբազան երգեցողութեան: Զով ու լոյս է Մայր եկեղեցին, բարակ քամին խաղում է նրա մէջ: Սեղանի բարակ վարագոյրը ծփփում, երբ ընկնում է, երբ ընկնում է սեղանը և Աստուածածնի մեծ պատկերը ծածկելու համար:

Կանգնեալ մէջ եւ հազիւ թէ երբ և իցէ այդ բան զգացված լինէի եկեղեցու կամարների տակ: Եւ ցնցվեցի և իմ արտասուքները շարժվեցին, երբ գիւղական տիրացուն շատ զուրկան ձայնով սկսեց վարագոյրի ետեւից երգել «Արեւ. Աստուած»-ը, այդ դարաւոր պաղատանքը, որ յատկապէս հայի համար է յօրինված և մտել է իւրաքանչիւր հայի սիրտը իրեն վրաների հառաչանք, իրեն ցեղային սև ճակատագրի հեծեծանք:

Արդեօք այդ մայրենի հարազատութիւնը չէր պատճառ, որ տիրացուն այնքան սրտառու զգացվում էր գնում նրա մէջ, այնքան լաւ կարողանում էր թանձրացնել այս ամբողջ միջավայրի հոգեբանութիւնը իր միջով, փոքր ինչ հաստ ձայնի ելեկշնկում,—թէ կար մի ուրիշ պատճառ: Զը գիտեմ:

Այդ լայնահաւառ պաղատանքը այս փառահեղ, արքայական աւերակների մէջ, մի ծակծակված յարկի տակ, որը պահող հրաշալի սինները բարբարոսաբար շարժված, կրծքոված են...

Եւ համարված եմ, որ ուրիշ ոչ մի տեղ, ոչ մի հանգամանքի մէջ այնքան պարզ չէի տեսնի, այնպէս չէի շրջի մեր անփոփոխ դաւաւոր ճակատագիրը...

Պարտադիր է լինելու միայն ուսուց լի-
զուել, ուսուց պատմութեան և աշխարհագրու-
թեան դասաւորութիւնը. այդ 3 առարկաներն
էլ պէտք է ուսուցին լիզուով աւանդին:
Այդ ազատ դպրոցներն աւարտողները համա-
պատասխան իրաւունքներ ու աշխատութիւն-
ներ ձեռք կը բերին միայն այն դէպքում, երբ
դպրոցը իր կանոնադրութիւնով ստացել է
այդ իրաւունքը կամ երբ այդ իրաւունքը չու-
նեցող դպրոցներն աւարտողները քննութիւն
կը տան պետական դպրոցներում:

Կովկասի Փոխարքան մերժել է Մանկե-
կան Մուստաֆա Ալի օղլի Վեքիլօղլի խնդրը
թիֆլիսում «Իկրա» անունով թուրքերէն մի
նոր լրագիր հաստատելու մասին:

Ռազմավերական ճանապարհը Պասաւանու-
րի մօտ և այլ տեղեր հեղինակները փչացած
լինելով, այս երկու օր է մայրաքաղաքներ
պատը թիֆլիսում չէ ստացվում:

Թիֆլիսի գաւառական ոստիկանութիւնը
Դիւղակաւ կոչված վարդապետ, Դիւղակաւ
վերեւ, յարձակվեց մի խումբ ձիազորների
վրա և խրեց նրանց 5 հատ գողացած ձիեր:
Աւագակամքի զինաւոր Մանկեկ Եօլչի օղլին
ձերբակալվել է, իսկ միւս աւագակները փա-
խել են:

«Հայաթ» լրագրի խմբագիրը Անմեղ-Բէկ
Աղաւիզ Կովկասի Փոխարքայի քաղաքացիա-
կան մասի օգնական Սուլթան-Կրիմ Գրիգորի
հետեւեալ հեռագիրն է ստացել. «Փոխարքան
յանձնեց ինձ շնորհակալութիւն յայտնել «Հայ-
աթ» լրագրի խմբագրութեանը և պատուաւոր
բաղադրացի հաշիւ 25-նալ Արքայի Թալիսանին
ցոյց տուած լուսաւոր օժանդակութեան առի-
թով «Զանաւարկ Օրէնագրութիւնը» թուրքե-
րէն լիզուով հրատարակելու գործում թուրք
գիւղերի թիւը հետեւեալն է. Թիֆլիսի նահան-
գում—319, Գուրախի նահանգում—2, Երե-
ւանի նահանգում—860, Գանձակի—1173, Բա-
գրէ—1111, Զերեփօրեան—8, Բաթումի
շրջանում—387, Կարսի—666, Դարդանի—
1177, Զաքաթալի—99 և Սուխումի—108 գիւղ:
Ընդամենը 5910 օրինակ բրոշուր բարեհաճե-
ցէք ուղարկել նահանգապետներին:—Մեղ
թուով է, որ այս թուերը մէջ մի թիւերի մացու-
թիւն է ծածկված, Դարդանիում «թուրք»
գիւղ չը կայ, այլ միայն «ճանկաւան»...
Նոյն թիւերի մացութիւնը կրկնված է և քիւր-
դերի, և՛ աշխարհայեցողներ ու այլ մահմադար-
աւորութիւնների ու ցեղերի վերաբերմամբ:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեղ գրում են. «Այսօր, օգոս-
տոսի 3-ին, Գանձակի հայերիս համար պատ-
մութեան մէջ անմոռանալի օր է համարվելու:
Ինք վաղ առաւօտեանից բարեկէ հանգիստե-
լով աւանում էին միմանց սանկով «աչեղ
լոյս»: Տաւր տարիներէ յետոյ մարդկանց
երեսի թախծալից կ'ձիւնեցըր այսօր բացվել
էին Մարդիկ իրարանցունները մէջ էին և պատ-
ճառը շատ հաւանալի է. Վրաստանի և Իմերե-
թի թիւերի մագալակը 2 րդ հաւանալի է,
որ Նորին Պայծառաբախութիւն Փոխարքան
յայտնել է Վեհափառ հայրապետին թէ եկե-
ղեցական կայսերի վերադարձման և թէ դեպ-
քոյնների բացման մասին 1874 թ. օրէնքնե-
րով արդէն ստորագրած է Բարձրագոյն հրա-
ման. 1896 թ. փետրվարի 10 րդ Գանձակի հա-
յոց գիտութեան տաճարների դռները փակվե-
լով երկսեռ մանուկները արտասուալից աչ-
քով արտաքինի իրանց տները. անմոռա-
նալի և տխուր օր, իսկ այսօր նրանց փառքի
կըրպակներն և քրքրել ուստատուած, թոշկո-
տուած էին այդ բարի համբար լսելով և ուր-
տաւորով սպասում դպրոցների բացման Այդ
ուրախութիւնը ընդհանուր է և անսահման.
ուրախ է նոյնպէս, վրացին, ուսուց, թուրքը.
նրանք ևս ձեռք են մեկնում հայերին և իրանց
բարի գաղափարները արտայայտում: Հայերը
Բարձրագոյն այդ շնորհը յաւել ծաղիկաւ հա-
մար մտադիր են փառաւոր օտն կատարել,
երբ վերջնականապէս կը ստացվի Բարձրագ
գոյն հրաման»:

ՆՈՐ ՆԱԽԻՉԵՆԱԿՑ մեղ գրում են. «Յու-
լիսի 25-ին տեղիս մօտակայ Չալթր գիւղում
երկաւորութեան ու ժողովրդեան խումբ
բազմութեան ներկայութեամբ հողին յանձ-
նեցին Մօսկվայի Լազարեան ձեռնարկի VII
դասարանի սան, Միլեոն Տէր-Բաղդասարեանի
գիւղը, Հանգուցեալ անգղաւորութիւնից տար-

ճանալի մի հարուստով վերաւորվել էր մահա-
մեդ կերպով իր փոքրից և Թորերից: Յուրաքա-
ւորութիւնը շատ օրտաշարժ էր ու յուզիչ:
Եկեղեցում մի պարսի խօսեց, իսկ գերեզմանի
վրա խօսեցին պ. պ. Մանիկեան և Փորքե-
նան: Հանգուցեալը 20 տարի լաւ էր:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեղ հաղորդում են. «Այսօր
պարսից Շահի ծննդեան տօնը լինելով տեղիս
հայ հոգեւորականութիւնը և պատուաւոր ան-
ձինք, գլուխ ունենալով Գրիգոր ա. ք. Թու-
մանեանցին այցելեցին տեղիս պարսից հիւպա-
տոսին շնորհաւորելու Վ. Շահի ծննդը: Պ.
հիւպատոսը դահլիճի դռները մօտ դիմաւորե-
լով առաջնորդեց զէպի դահլիճի ծայրը. այդ-
տեղ հայր Թումանեանցը զգացված խօսեցրով
շնորհաւորեց Շահի ծննդը, բարեխաղ թիւով
Նորին վեհափառութեան երկար կեանք ի
փառս Պարսկաստանի, նամանաւոր հայերի,
որոնց հայրական սիրով է վերաբերվում. այդ
ժամանակ զինուորական երաժիշտները նուա-
գեցին նախ Շահի և ապա Կայսեր «Տէր պահի-
Կայսրին» օրհներգը. այցելուները ոտքի վրա
լսում էին. ապա պ. հիւպատոսը յայտնեց իր
շնորհակալութիւնը և հրաւիրեց բոլոր ներկայ
եղողներին սուրճի. հայր Թումանեանցը կրկին
բարեխաղ թիւերով ներկայեց թէ Շահի և թէ
հիւպատոսի արեւադարձեան համար, իսկ վեր-
ջինս պատասխանեց, թէ հեռագիր է ստացել
երէկ պարսից արտաքին գործերի մինիստրից,
որ Նորին Մեծաթիւն Շահը հրամայել է, որ
այսուհետեւ պարսկահայ օտակ հայերին պարսիկ
ժողովրդից աւելի բարձր աչքով վերաբերվին»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԵՒ ԱՐԱՐԱԿԱՆ Ա- ՊՍՏՄԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ընթերցողներին յայտնել է, որ արաբները
պատմութեան մէջ են և ցանկանում են
թիֆլիսի իսլամի լուծել: Այդ պատմութեան
թիւնը որ բաւական վաղեմային կերպարան
էր ստացել, այժմ, երկի, սկսել է սուլթանի
կառավարութեան համար նպաստաւոր ընթացք
ընդունել: Այն դէպքում ել Կ. Պոլսի օս-
մանեան մամուլը մեծ ցնծութեան մէջ է: Այդ
մամուլի հաղորդածին թէ հաւատք ընծայեցին,
պէտք է կարծել, որ պատմութեան թիւնը հա-
մարաւ վերջացել է և պատմութեանը հապ-
տակութեան են յայտնել: Յանձնախնդիր հա-
տաքերը է այն տոնը և այն ոճը՝ որով ծա-
նոցվում է արաբների պարտութիւնը:

Այն թէ ինչ են գրում այդ թերթերը: «Մի
որոշ ժամանակից ի վեր Եգիպտոսի կողմերում
որ էլ են հաստատել մի խումբ չարագործներ,
որոնք հաւատքի պաշտպան և Մարգարէի փո-
խանորդ մի օգոստոսիան վեհապետին, սուլ-
թան Աբդուլ Համիդ Խան Բ. և Նրա Կայսե-
րական կառավարութեան դէմ, հակառակ առ-
աւանդային հրամանների և մեր մեծանուն
Մարգարէի նուիրական պատուէրներին, յու-
ղեցին էին ապստամբութեան նման մի գա-
րիլ արարել մէջ գտնվելու, ինչ որ թէ Աս-
տուծոյ և թէ նրա Մարգարէի մօտ մի եպե-
րիկ և վատ գործ է: Ուստի մեր օգոստո-
սիան Վեհապետը այդ չարագործներին զսպե-
լու և նուաճելու համար իր քաղաքի բանակի
ներեց բաւականաչափ զինուոր ուղարկել էր:
Կայսերական զինուորները, որոնք Աստուծո շը-
նորհած զօրութեամբ տարած իրանց փառա-
ւոր յաղթանակներով հռչակաւոր են եղել,
հէնց որ ոտք են կոխել յիշեալ վայրերում,
ապագայի խմբերը սկսել են արտել և ա-
հա մեծ խնդրութեամբ իմանում ենք, թէ Եգի-
պտոսի կողմերում, ամեն տեղ, շուրջիւ Վ. Սուլ-
թանի՝ անգործութիւն և ապստամբութիւն է
հաստատվում: Այսպէս, Մէլէի և Լեհաբի աս-
պատակները նուաճման մասին Միւշիթ (ժա-
բալ) Շաբիր փաշա, որ Սանահ Է գտնվում,
հետեւեալ է տեղեկագրում ձեռնհաս պաշտո-
նատան յուլիս, 2-ին Միւշիթ Անմեղ Ֆիլիթի
փաշայի հրամանատարութեան տակ գտնվող
զինուորական զօրութեան մի մասի կողմից
ձեռք բերված աշոգութեան և տարած յաղթա-
նակի մասին:

«Նոյն օրը կայսերական զինուորների մի
քանի վաշտեր արշաւեցին Էլաբլէսի գիւղը
վրա, որ պատմական էին ապստամբները և
պաշարեցին: Մի ընդհարում տեղի ունենալով
վեհափառ սուլթանի աշոգութեամբ թէ այդ և
թէ Էլաբլէսի գիւղը գրավեցին: Ընդհարման
միջոցին կայսերական մի զինուոր նահատակ-
վեց: Ապստամբների կողմից էլ երկու հարիւ-
րից աւելի զինվոր գտնվեցին. այնուամե-
նայնս, կայսերական զինուորների բնածին

քաղութիւնը այնպիսով չը բաւականացաւ,
այլ իր առիւծի արեւութեամբ հետեւալ կերպով
ցոյց տուեց. —Հայաժողովրդիս ապստամբները,
որ ցրուեցան փախչում էին, ընկեցին նրանց
և այդպէս առաջացան: Ապստամբների միա-
ցեալ մասը հետդեմէ փախչելով մի պահ
շանցեցին ապստան գտնել Զիլալ-Բաս գիւ-
ղում, որ շատ մօտ է: Բայց պանիկայի
մատնված այդ ապստամբները՝ այդտեղում ևս
անկարող եղան զիմադրելու կայսերական
զինուորների ուժեղ յարձակումները դէմ և
թողնելով իրանց դէպքը, ապստամբներ նման
ցրվեւ եկան: Կայսերական զինուորներն էլ ուժգ-
նապէս շարունակեցին հաւածումը. այդ ժա-
մանակ ապստամբները նոյնպէս մեծ կորուստ
ունեցան. վերոյիշեալ Զիլալ-Բաս գիւղին էլ
այդ կերպով գրավեց. հէնց այդ միջոցին Սէ-
լէսի շրջակայ 20 գիւղերի աղագրականութիւնը
ձեռքերին սպիտակ դրօշներ բնած և արա-
բերէն «հեցցէ վեհափառ սուլթան Աբդուլ-
Համիդ» գրելով խումբ խումբ եկան և ա-
մենքն էլ կայսերական անհուն զօրութեան ա-
նուն վեհ. սուլթանի ընդունեց նրանց անձ-
նատուութիւնը և խոստացաւ նրանց արժա-
նացնել կայսերական զօրութեան Կայսերա-
կան զինուորները այս աշոգութիւնից յետոյ
սկսեցին արշաւել դէպի Լեհաբ, որ խիստ
զօրաւոր մասնակի է և ամուր: Լեհաբի շրջա-
նակը 60 գիւղից է բաղկանում. կայսերական
զինուորները այդտեղ ևս մի նշանակելի և փա-
ռաւոր աշոգութիւն ձեռք գցեցին: Ապստամ-
բները այդտեղ նոյնպէս անկարող եղան զիմա-
դրել կայսերական զինուորների յարձակումնե-
րին և ամենքը ցրուեցան եղան «Էն էլ
մէքեր» — փախէք, գրելով: Կայսերական զին-
ուորները դիւցազնաբար շարունակեցին հաւա-
ծումը, որով այդտեղ ևս ապստամբները
պատժվեցին և նուաճվեցին: Վերոյիշեալ 60
գիւղերի ժողովուրդն էլ, ինչպէս Մէլէսի աղ-
ագրականութիւնը, սպիտակ դրօշ պարած և
«հեցցէ վեհ. սուլթան» աղագրակով ամբող-
ջապէս անձնատուր եղան: Դրանց անձնա-
տուութիւնն ևս ընդունվեց յանուն վեհ. սուլ-
թանի: Տեղացի ժողովուրդը որ կամ անխի-
թութեամբ թիւադրութիւններն անսպառ պա-
պատակութեան դիմած՝ և կամ ապստամ-
բներ սպառնալիքներ տակ դիմաւոր դրութեան
մէջ մնալով ի հարկէ ստիպված նրանց աշակե-
ցել էր: Ընդլով որ անձնատուր եղողների
անձնատուութիւնը ընդունված է. նոյն օրից
սկսեալ խումբ խումբ ամեն կողմերից գալիս
են և զղում յայտնելով կայսերական զօրու-
թեան են ապաւինում:

Այն Եգիպտոսի ապստամբ կոչվողներին ինչ լի-
նել: Ինչպէս երևում է վերոյիշեալ տողերից,
նրանք մի շարք վատ արարքների են ձեռնար-
կել և յետոյ դրանց արդեւեքը եղել է զղումը:
Ապստամբների այդ անկարող խումբի պա-
նիկայի ենթարկվելը մեծ դաս է նրանց նը-
մանների համար: Պէտք չէ մոռանալ նաև, որ
այդ աշոգութիւնը, շնորհիւ վեհափառ սուլ-
թանի՝ մի քանի վաշտեր քաղաքներում ինամ-
բը միայն ձեռք է բերվել. արդ, Եգիպտոս հա-
մախքված կայսերական զինուորական զօրու-
թիւնը թէ ամբողջութեամբ նուաճումը ձեռ-
նարկէ, հարկ է երկարօրէն բացատրել, թէ
նախ Աստուծո ողորմութեամբ և երկրորդ Մար-
գարէի հոգեւոր նուիրական աշակցութեամբ և
երրորդ Վեհ. Սուլթանի աշոգութեամբ ձեռք
բերվելով արդեւեք բացի ապստամբների
փախչումից ուրիշ բան չէ կարող լինել: Բարձ-
րաւոր Աստուած, երկար և բարեբաւարիկ
կեանք և ամեն գործի մէջ կատարեալ աշո-
գութիւնը շնորհէ մեր օգոստոսիան Վեհապե-
տին»:

Այն ինչպէս և ինչ միջոցներով ազգայնում
է իսլամի իր պրեստիժը իր հպատակների
վրա: Դժբաղդ երկիր...

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

4 օգոստոսի
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Ֆինանսների մինիստրու-
թիւնը թոյլատրել է ուժիկ տալ աղաւաղա-
ծարներին, որ պահուստից իսկական ծառայու-
թեան են կոչվում:
ԲԱՆԱԿՈՎ. 4 օգոստոսի. Հրատարակված է
Սարատովի նահանգապետի հետեւալ յայտա-
բարութիւնը. Բալաշովի նահանգի զինավայրին
բոլորները յուլիսի 20-ից թողել են իրանց
զինավայրին ծառայութիւնը, նրանց հետ
միասին հրաժարվել են պաշտօնից նոյն զին-
ավայրին մի քանի ֆելդշերներ և ֆելդշերու-

հիներ: Թէ և պահեստում գտնվող բոլոր բոլորներ
պատերազմի դաշտ կոչվու պատճառով դը-
ժուար է յանկարծ ծառայութիւնը թողած բը-
ժիշկներին փոխարինել ուրիշներով, այնու-
ամենայնիւ բոլոր միջոցները ձեռք են առնված
որպէս զի ազգաբնակչութիւնը չը միայ առանց
բժշկական օգնութեան:

Ամեն մի պաշտօնական անձ, որ դժգոհ է
պաշտօններից, իրաւունք ունի հրաժարվելու
պաշտօնից, բայց իր պրակտիկան ոչ—բոլոր-
ովին թողած ամեն մի բժիշկ, բժշկական կա-
նոնադրութեան 81, 92 և 106 յօդուածների
հիման վրա, պարտաւոր է օգնութիւն հասց-
նել կարօտներին: Վերոյիշեալ զինավայրին
բժիշկները, եթէ նոյն դաւառում կը մնան,
օրէնքով պարտաւոր են օգնել հիւանդ-
ներին և մերժման դէպքում ենթակայ
են պատասխանատուութեան, մասնաւոր ան-
ձերի դանդաղով, պատժական օրէնսդրու-
թեան 872 և 873 յօդ. համաձայն: Յայ-
տարարութիւնը վերջապէս է ազգաբնա-
կութեան ուղղութեամբ մի հրաւերով հանգստու-
թեամբ վերաբերվելու բժիշկների ժամանակա-
ւոր սակաւութեան:

ՆՕՁԻ, 2 օգոստոսի: Ռուսների գլխաւոր
ոյժերը Կորէայում, թուով մօտ 20,000,
կենսաբանացած են Խերիօնգի մօտ, որ-
տեղ մարտկոցներ և ուրիշ ամբուլատորներ են
կառուցված: Ռուսները սպասում են եւրոպեա-
կան առաջադիւրստ արտաւորները չէ կարող երկար
յետաձգվել: Ինչպէս հաղորդում են, ամբու-
լատորները չեն կարող անվել նախ քան մի
տարի: Հիւսիսային ճակատից վերադարձող
սպանները ասում են, որ Վլադիվոստոկում ամբու-
լատորները վերջացել են և թուով են գերա-
զանց: Բազմաթիւ օժանդակ զօրքեր են ու-
ղարկված բերդը:

ՍՕՁԻԱ, 4 օգոստոսի: Բոլորական կառա-
վարութիւնը վերջացնելով առևտրական դաշ-
նադրութեան կնքումը Ռուսիայի, Գերմանիայի և
Սերբիայի հետ շարունակում է այդ առիթով
վարել բանակցութիւնները և Անգլիայի հետ
Կառավարութիւնը ստացել է Բալթիկայի տե-
ղեկութիւնը որ մօտ ապագայում կը ժամանեն
պատգամաւորներ, նոյնպէս առևտրական
դաշնագիր կնքելու նպատակով:

ԲԻՊԱ, 4 օգոստոսի: Ընդունելութիւնը բազ-
արուհետական ինստիտուտում ազատ տեղերի
սակաւութեան պատճառով, սահմանափակված
է: Ընդունվում են նախամեծազգէս նրանք,
որոնք իրաւունք ունեն մտնելու առանց ձեռ-
ցական քննութեան: Պարագուէները վեր-
սկսելու կողմնակիցները կուսակցութիւնը
բազմանում է: Դաւախաւորութիւնները սկսվում
են սեպտեմբերից:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Մամուլի մէջ երևացած այն
լուրը, թէ Պետերբուրգի բանկերը ֆինանս-
ների մինիստրութեան ցանկութիւն են յայտ-
նել նոր բաց թողնվող 50% ներքին փոխա-
ւորութիւնը իրանց գիշերու, ոչ թէ 100-ը 94-ի
կուրսով, այլ աւելի էֆան—բոլոր հիմքերից
զուրկ է:

2-ինուրական բժշկական ակադեմիայի կօն-
ֆերէնցիան յետաձգեց այն հարցը քննութիւ-
նը, որով բնականաբար դպրոցների աշակերտնե-
րին տրված իրաւունքը մտնելու ակադեմիա,
պէտք է տարածվել և այն դպրոցների սաների
վրա, որոնք պետական քաղաքական դպրոցների
իրաւունքներն են վայելում: Պետերբուրգի հո-
գեւոր ակադեմիայում ընդունելութեան քննու-
թիւնները յետաձգված են մինչև սեպտեմբե-
րի 5-ը:

ՊՕՐՏՍՄՈՒՏ, 4 օգոստոսի: Լիազօրները
համաձայնութեան են եկել 7-րդ և 8-րդ յօ-
դուածների մասին, որ վերաբերվում են չինա-
կան արեւելեան երկաթուղու տիրապետութեան
և կօնսուլի որոշման հարցին: Եւրոպական
վրա է վերցնում ճանապարհի իրաւահոգողու-
թիւնը Պորտ-Արտուրից սկսած մինչև Խաբին
10 վերստ մնացած: Ռուսաստանին է թողն-
վում Խաբինից մինչև Վլադիվոստոկ վերա-
հանգուլութիւնը: Երկէ երկուրեան Վիտուէն ա-
սաց. «Վաղը, հինգշաբթի, մենք կը սկսենք
ապստան գտած նաւերի և դրամական վար-
ձատրութեան հարցի քննութիւնը»: Այդ օրը
երկու կողմերը կը յայտնեն բոլորովին
իրար հակառակ կարծիքներ: Մի լրագրի
թղթակից հաղորդում է, որ երկէ առանցք
հապոնացիներն մի քանի զինվորներ արին,
որով և ճշմարտութեան հեռացրին: Դրութեանը
այժմ բաւարար է: Լուր է գտնուում, որ Եւրոպ-
ական վերջին բաղնիքում անկողնի վրա
Վիտուէն ասաց «Նիւ-Եօրկ-«Վեքալդ» թղթ-
թակցին. «Ես զննում արեւ մինչև այժմ քն-
ված 8 յօդուածներից 7-ի մէջ. Ռուսական
պետական գործիչներից ուրիշ ոչ մէկ չէր

